

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025 yil 1-son

Volume 4, Issue 1, 2025

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 1-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich**Veb-administrator (Web admin):** Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Сунъий интеллектнинг меҳнат бозори ва иш билан бандликка бўлган таъсири</i>	5-16
I.A.Bakiyeva	<i>Барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашда меҳнат унумдорлигини ошириш масалалари</i>	17-26
S.P.Qurbonov	<i>Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining aholi unumli bandligini oshirishdagi ahamiyati</i>	27-36
O.Q.Xatamov T.T.Xalikov	<i>Raqamli texnologiyalar assosida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarni bandligini ta'minlash mexanizmlarni takomillashtirish.....</i>	37-47
N.R.Saidov	<i>Ish o'rinlari barqarorligini ta'minlash: muammolar va istiqbollar</i>	48-55
F.O'.Masharipov	<i>Малакали кадрлар тайёрлаш мақсадида касбий таълимда халқаро таълим дастурларини жорий этиш</i>	56-70
S.Sh.Matkarimova	<i>Yoshlarga xorijiy tillarni o'qitish orqali mehnat bozorida malakali kadrlar tayyorlash: muammolar va yechimlar</i>	71-80
T.M.Bobojonov	<i>Yashil iqtisodiyotning ahamiyati va bandlik imkoniyatlari</i>	81-94

INSON KAPITALI

Ye.R.Kim	<i>Подходы к оценке состояния человеческого капитала в стране</i>	95-107
-----------------	---	--------

INSON TARAQQIYOTI

B.B.Mardonov J.S.Pardayev	<i>Таълим хизматларининг мохияти, ижтимоий-иқтисодий аҳамияти</i>	108-116
R.Z.Muxammadiyev	<i>Ўзбекистонда давлат тиббий суғуртаси: ютуқ ва камчиликлар</i>	117-126
Y.X.Turdiyeva	<i>Финансовая поддержка государственно-частного партнерства: новый взгляд на дошкольное образование</i>	127-133

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

G'.R.Adashov	<i>Роль показателя совокупного дохода в сокращении бедности в Узбекистане</i>	134-141
---------------------	---	---------

MIGRATSIYA

K.M.Habibullayev	<i>Yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyojni baholash ko'rsatkichlari</i>	142-155
-------------------------	---	---------

INSON RESURSLARINI BOSHQARISH

O'X.Abdukarimov	<i>Ўзбекистон давлат фуқаролик хизмати тизимида инсон ресурсларини ривожлантириш: миллий тажриба ва замонавий тенденциялар</i>	156-165
------------------------	--	---------

S.S.Abdullayev	<i>Раҳбар ходимларнинг бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолашга бўлган илмий ёндашувлар</i>	166-178
-----------------------	--	---------

M.G'.Abdurazzoqov	<i>Strategik boshqaruvning mazmuni va uning ishlab chiqarish korxonalaridagi ahamiyati</i>	179-186
--------------------------	--	---------

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

M.X.Saidova	<i>Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida biznes rivojlanish jarayonlarini statistik va ekonometrik tahlil qilish</i>	187-193
--------------------	---	---------

X.F.To'xtayeva	<i>Analysis of the transformation of employment in the tourist services market of Uzbekistan and the state of its regulation</i>	194-204
-----------------------	--	---------

Sh.S.Qorriyeva	<i>O'zbekistonda yashil moliyalashtirishni rivojlantirishning xorij tajribasi</i>	205-219
-----------------------	---	---------

O.R.Meyliyev K.X.Gofurova	<i>Raqamli transformatsiya bilan yashil moliyalashtirishning uyg'unligi</i>	220-231
--------------------------------------	---	---------

A.N.Kaxorova	<i>Sanoat tarmoqlarining tarkibiy tuzilishini takomillashtirishning nazariy asoslari</i>	232-239
---------------------	--	---------

N.O.Jumaniyazov M.Y.Umarov R.B.Otamurodov	<i>Fundamental issues of modern finance in the context of a green economy</i>	240-247
--	---	---------

M.T.Kurbonbekova Z.A.Xamidova S.B.Xujaxonova	<i>Qoraqolpog'iston Respublikasida milliy turizmni rivojlantirishda hunarmandchilikni o'rni (hunarmandchilikni rivojlantirish misolida)</i>	248-254
---	---	---------

U.U.Raxmatullayev	<i>O'zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishdagi muammolar</i>	255-264
--------------------------	--	---------

N.Sh.Dexkanova Y.F.Najmiddinov	<i>Sanoat korxonalarida energiya intensivligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili</i>	265-276
---	--	---------

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

YASHIL IQTISODIYOTNING AHAMIYATI VA BANDLIK IMKONIYATLARI

Bobojonov To'lqinbek Maxmud o'gli

TDIU, “Mehnat iqtisodiyoti” kafedrasida tayanch doktoranti

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a151

Annotatsiya. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning turli iqtisodiy maktab vakillarining konseptual yondashuvlari tadqiq etilgan, uning mehnat bozori va bandlik imkoniyatlariga ta'siri o'rganilgan, yashil texnologiyalar asosida ish o'rinlari yaratish yo'nalishlari tasniflangan hamda yashil bandlikni rivojlantirishning konseptual modeli ishlab chiqilgan. Ushbu modelga ko'ra, "yashil bandlik imkoniyatlari" toifasi ajratilib, uni kengaytirish hamda ish o'rinlarini yaratish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, yashil texnologiyalar, bandlik, mehnat bozori, barqaror rivojlanish

THE IMPORTANCE OF THE GREEN ECONOMY AND EMPLOYMENT OPPORTUNITIES

Bobojonov Tulkinbek Makhmud ugli

TSUE, PhD student of the Department of "Labor Economics"

Abstract. The article examines the conceptual approaches of representatives of different economic schools to the green economy, studies its impact on the labor market and employment opportunities, classifies job creation directions based on green technologies, and develops a conceptual model for expanding green employment. According to this model, the category of "green employment opportunities" is identified, and proposals are made for its expansion and job creation.

Key words: green economy, green technologies, employment, labor market, sustainable development

ЗНАЧЕНИЕ ЗЕЛеноЙ ЭКОНОМИКИ И ВОЗМОЖНОСТЕЙ ТРУДОУСТРОЙСТВА

Бобожонов Тулкинбек Махмуд угли

ТГЭУ, базовый докторант кафедры Экономики труда

Аннотация. В статье рассматриваются концептуальные подходы представителей различных экономических школ к "зеленой" экономике, изучается ее влияние на рынок труда и возможности трудоустройства, классифицируются направления создания рабочих мест на основе "зеленых" технологий, разрабатывается концептуальная модель расширения "зеленой" занятости. Согласно этой модели определяется категория "зеленые возможности трудоустройства" и вносятся предложения по ее расширению и созданию рабочих мест.

Ключевые слова: зеленая экономика, зеленые технологии, занятость, рынок труда, устойчивое развитие.

Kirish

So‘nggi yillarda yashil iqtisodiyot va uning mehnat bozoriga ta‘siri nafaqat O‘zbekiston, balki butun dunyo miqyosida dolzarb masalaga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2015-yilda belgilangan 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) ichida ekologik barqarorlikni ta‘minlash, yashil texnologiyalarni rivojlantirish va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, BRM-8 (“Barqaror iqtisodiy o‘shish, to‘liq va samarali bandlik hamda munosib mehnatni ta‘minlash”) va BRM-9 (“Sanoat, innovatsiyalar va infratuzilmani rivojlantirish”) yashil iqtisodiyot bilan bevosita bog‘liqdir.

Xalqaro mehnat tashkilotining (ILO's 2018) "World Employment and Social Outlook 2018: Greening with Jobs," ma‘lumotlariga ko‘ra, yashil iqtisodiyotga o‘tish natijasida dunyoda 2030-yilgacha kamida 24 million yangi ish o‘rni yaratilishi mumkin. Xususan, barqaror energiya, ekologik transport va chiqindilarni qayta ishlash sohalari bandlik sezilarli darajada oshishi kutilmoqda (ILO, 2021). Shu bilan birga, an‘anaviy sanoat tarmoqlarida ayrim ish o‘rinlarining yo‘qolishi ham kuzatilishi mumkin. Xalqaro Mehnat Tashkilotining (ILO) hisobotiga ko‘ra, o‘z vaqtida moslashuv strategiyalari qabul qilinsa, yashil iqtisodiyot mehnat bozori uchun faqat ijobiy natijalar keltiradi (ILO, 2019).

O‘zbekistonda ham yashil iqtisodiyotni rivojlantirish va mehnat bozori transformatsiyasini qo‘llab-quvvatlash borasida muhim ishlar olib borilmoqda. 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” doirasida qayta tiklanuvchi energiya manbalari, ekologik texnologiyalar va issiqxona gazlari neytralligiga erishish bo‘yicha aniq rejalar belgilangan. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436 sonli “O‘zbekiston Respublikasini 2030-yilgacha ‘yashil’ iqtisodiyotga o‘tishga qaratilgan islohotlarning samaradorligini oshirish bo‘yicha choralari to‘g‘risida”gi qarorida, “Yangi O‘zbekistonning 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi” doirasida iqtisodiy o‘shishni “yashil” va inklyuziv qilish, yashil bandlik shuningdek, barcha sohalarda qayta tiklanuvchi energiya va resurs tejankorligidan foydalanishni oshirishni ko‘zda tutadi.

PQ-436da belgilangan strategik maqsadlar quyidagicha:

Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari. PQ-436da 2030-yilga 15 GVt quvvatga ega quyosh va shamol stansiyalarini qurish rejalashtirilgan. Xalqaro tajribaga ko‘ra (masalan, IRENA – Qayta tiklanuvchi energiya agentligi ma‘lumotlari), har 1 GVt qayta tiklanuvchi energiya quvvati o‘rnatilishi o‘rtacha 1,000-3,000 doimiy

va 10,000 ga yaqin vaqtinchalik ish o‘rinlarini yaratadi (qurilish, o‘rnatish va texnik xizmat ko‘rsatish uchun).

O‘zbekiston uchun bu taxminan 15,000-45,000 doimiy va 150,000 ga yaqin vaqtinchalik ish o‘rinlari degani bo‘lishi mumkin.

“Yashil Makon” va o‘rmon xo‘jaligi. “Yashil Makon” loyihasi doirasida yiliga 200 million daraxt ekish va 2030-yilga o‘rmon maydonini ikki baravar oshirish rejalashtirilgan. Bu daraxt ekish, parvarish qilish va monitoring uchun minglab mavsumiy va doimiy ish o‘rinlarini yaratadi. Masalan, Orolbo‘yi mintaqasida 458 ming gektar yangi o‘rmon barpo etish loyihasi mahalliy aholini jalb qilish orqali katta hajmdagi bandlikni ta‘minlaydi.

Taxminiy hisoblar bo‘yicha, har 1,000 gektarga 50-100 ishchi kerak bo‘ladi (ekish va parvarish uchun), ya‘ni 458 ming gektar uchun 23,000-46,000 ish o‘rni yaratilishi ehtimoli bor.

Energiya samaradorligi va yashil sanoat. PQ-436da 25 ta yirik korxonada energiya sarfini 20% ga kamaytirish va yashil sertifikatlar tizimini joriy etish ko‘zda tutilgan. Bu jarayon yangi mutaxassislar (energiya auditi, texnologik modernizatsiya) va ishchilarni (qayta tiklanuvchi energiya uskunalari ishlab chiqarish) talab qiladi.

O‘zbekistonning kichik va o‘rta biznesni yashil texnologiyalarga o‘tishga rag‘batlantirish siyosati ham qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratilishiga sabab bo‘ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish jarayoni yashil iqtisodiyot mohiyatini tushunish yondashuvlariga ta‘sir qiladi. Turli davrlarda iqtisodchi olimlar yashil iqtisodiyot tushunchasini turlicha talqin qilganlar, shu munosabat bilan tadrijiy holatdagi toifaning qator guruhlarini ajratish mumkin (1-jadval).

Jadvaldan iqtisodchi olimlarning yashil iqtisodiyot va mehnat bozori rivojlanishiga bo‘lgan munosabati o‘zgarganini ko‘rish mumkin:

Dastlabki yondashuvlar yashil iqtisodiyotni ekologik masala sifatida baholagan, keyinchalik u iqtisodiy o‘sish va mehnat bozori bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida qaralgan. Zamonaviy tadqiqotlar yashil texnologiyalar mehnat bozorini qanday o‘zgartirayotgani va yangi ish o‘rinlarini qanday yaratishi mumkinligini tahlil qilmoqda.

1-jadval

Yashil iqtisodiyot va mehnat bozoriga ta‘sir yondashuvlari

Muallif/Tashkilot	Yondashuv	Izoh
Adam Smith (1776)	Resurslardan samarali foydalanish iqtisodiy o‘sishning muhim omili hisoblanadi.	Smithning "Millatlar boyligi" (1776) asarida samarali resurs taqsimoti iqtisodiy barqarorlik uchun muhim deb ta‘kidlangan. Bugungi kunda yashil iqtisodiyot ushbu tamoyil asosida

		shakllanmoqda.
David Ricardo (1817)	Komparativ ustunlik nazariyasi yashil texnologiyalarni joriy etishda ham qo'llanilishi mumkin.	Yashil iqtisodiyot mamlakatlarga o'z ekologik va texnologik ustunliklaridan foydalangan holda mehnat bozorini optimallashtirish imkonini beradi.
John M. Keynes (1936)	Davlat investitsiyalari yashil iqtisodiyot rivojiga turtki beradi.	Keynesning “Ish bilan bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi”si davlat tomonidan yashil infratuzilma va ekologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi.
Joseph Schumpeter (1942)	Yashil iqtisodiyot innovatsion rivojlanish orqali shakllanadi.	Schumpeterning “Kapitalizm, sotsializm va demokratiya” asarida "Ijodiy yo'q qilish" (Creative Destruction) tamoyili yashil iqtisodiyot rivojlanishiga to'g'ri keladi – yangi texnologiyalar eski tarmoqlarni almashtiradi va yangi ish o'rinlari yaratadi.
Nicholas Stern (2006)	Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish iqtisodiy o'sishga imkon beradi.	Sternning hisobotida (Stern Review, 2006) yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik jihatdan zarur, balki iqtisodiy jihatdan ham foydali ekani ta'kidlangan.
Paul Krugman (2008)	Yashil iqtisodiyot bozor samaradorligini oshirishi mumkin.	Nobel mukofoti sovrindori Krugmanning tahlillarida yashil iqtisodiyot innovatsiyalarni rag'batlantirishi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashi haqida ta'kidlab o'tilgan.
Jeffrey Sachs (2020)	Yashil iqtisodiyot iqlim o'zgarishiga qarshi kurashning iqtisodiy asosidir.	Sachsning tahlillariga ko'ra, yashil texnologiyalar iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhit muhofazasi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga yordam beradi.
International Labour Organization (ILO, 2019) hisoboti	Yashil iqtisodiyot yangi ish o'rinlari yaratish imkoniyatiga ega.	ILO tadqiqotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga o'tish 2030-yilgacha sof 18 million yangi ish o'rni yaratishi mumkinligi keltirilgan.
World Economic Forum, (WEF, 2020) hisoboti	Mehnat bozori yashil texnologiyalar transformatsiyasiga moslashishi kerak.	"The Future of Jobs Report 2020" hisobotida yashil iqtisodiyot mehnat bozorida talablarni o'zgartirayotgani va yangi kasblar paydo bo'layotgani ta'kidlangan.
Organization for Economic	Yashil texnologiyalar ish o'rinlarining sifatini	OECD Employment Outlook 2021 va Skills for the Future tadqiqotlari

Cooperation and Development, OECD (2021) hisoboti	oshirishga yordam beradi.	shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga moslashish uchun kasbiy ta'lim va qayta malaka oshirish tizimi talab etiladi.
United Nations Environment Programme (UNEP, 2011) hisoboti	Yashil iqtisodiyot global iqtisodiy inqirozdan chiqish strategiyalaridan biri.	UNEP hisobotida yashil iqtisodiyotning global barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'siri ta'kidlangan.
Rockström et al. Stockholm Barqarorlik Markazi (2017) hisoboti	Atrof-muhitni muhofaza qilish iqtisodiy tizimlar barqarorligini ta'minlaydi.	Tadqiqotda ekologik chegaralarni saqlab qolish va yashil iqtisodiyot orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sish mumkinligi ko'rsatib o'tilgan.
European Commission (2022) hisoboti	Yashil transformatsiya yangi sanoat tarmoqlarini shakllantiradi.	Yevropa Ittifoqining "Green Deal" dasturi doirasida yashil iqtisodiyot yangi kasblar va bandlik imkoniyatlarini yaratishi mumkinligi qayd etilgan.

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, yashil iqtisodiyot rivojlanishi nafaqat ekologik jihatdan, balki mehnat bozori nuqtayi nazaridan ham muhimdir. XMT (ILO, 2019) hisobotida keltirilishicha, 2050-yilgacha 60 millionga yaqin odam yashil iqtisodiyot sektorida ish topishi mumkin, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energetika va atrof-muhit muhofazasi sohalarida.

Biroq, WEF (2020) ta'kidlaganidek, bu transformatsiya bilan birga an'anaviy sanoat tarmoqlaridagi ish o'rinlarining qisqarishi kuzatilishi mumkin. Shu bois, OECD (2021) tavsiyalarida ta'kidlanganidek, yangi yashil texnologiyalar asosida mehnat bozori ishtirokchilarining malaka oshirish tizimlarini takomillashtirish zarur.

Tahlil va natijalar

Yashil iqtisodiyot va mehnat bozori o'zaro bog'liq bo'lib, bu jarayon iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillar bilan belgilanadi. Yashil iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'siri quyidagi asosiy omillar bilan bog'liq:

- Iqtisodiy omillar: Yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish natijasida yangi ish o'rinlari yaratiladi, energiya samaradorligi oshadi, iqtisodiyotning uglerod neytralligiga o'tishi tezlashadi. International Labour Organization (ILO, 2019) ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilgacha yashil iqtisodiyot transformatsiyasi natijasida kamida sof 18 million yangi ish o'rni yaratilishi mumkin.

- Ijtimoiy omillar: Yashil iqtisodiyot ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga yordam berishi mumkin, chunki ekologik sohadagi bandlik odatda yuqori malaka talab qilmaydi va turli ijtimoiy guruhlar uchun ochiq bo'lishi mumkin. ILO (2021) hisobotida yashil ish o'rinlarining ijtimoiy inklyuzivligi ta'kidlangan.

- Demografik omillar: Yashil texnologiyalar va ekologik loyihalar mehnatga layoqatli aholining yangi sektorlariga talabni oshirishi mumkin. Xususan,

Yevropa Ittifoqining “European Green Deal” dasturi doirasida yoshlar va ayollar bandligini oshirishga qaratilgan strategiyalar ishlab chiqilgan.

- Ta’lim va malaka darajasi: Yashil iqtisodiyotga o’tish natijasida yangi kasblar va malakalar paydo bo’lmoqda. OECD (2021) tadqiqotlariga ko’ra, yashil bandlik imkoniyatlaridan foydalanish uchun ishchilar yangi ko’nikmalarga ega bo’lishi muhim.

- Siyosiy omillar: Davlat tomonidan ekologik siyosat va yashil investitsiyalarni qo’llab-quvvatlash yashil bandlikning rivojlanishini tezlashtiradi.

- Mintaqaviy va geografik omillar: Rivojlanayotgan davlatlarda yashil iqtisodiyotni joriy etish resurs yetishmovchiligi sababli sekin kechishi mumkin. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP, 2011) hisob-kitoblariga ko’ra, yashil iqtisodiyot rivojlanayotgan davlatlarga uzoq muddatli barqaror rivojlanish imkonini beradi.

2-jadval

Yashil iqtisodiyot va mehnat bozori tahlilining konseptual yondashuvlari

Mezonlar	Mutlaq yondashuv	Nisbiy yondashuv	Subyektiv yondashuv
Yondashuvning mazmuni	Yashil iqtisodiyotda band bo’lgan ishchilarning umumiy soni hisoblanadi. Statistika va raqamlarga asoslangan (masalan, yashil ish o’rinlari soni).	Yashil bandlikning iqtisodiy samaradorligi va boshqa tarmoqlarga ta’siri hisobga olinadi. Iqtisodiy samaradorlik va o’zaro bog’liqliklarni o’rganish (masalan, yashil iqtisodiyotning iqtisodiy tarmoqlarga ta’siri).	Ishchilar va aholining yashil iqtisodiyotga bo’lgan qiziqishi va moslashuv darajasi o’rganiladi. Ijtimoiy va psixologik omillarni tahlil qilish (masalan, aholining munosabati).
Afzalliklari	1. Aniq va sodda hisob-kitob qilish mumkin. 2. Ish o’rinlarining o’sish dinamikasi kuzatiladi.	1.Yashil iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta’siri to’liq baholanadi. 2. Bandlikka ta’sir qiluvchi omillar chuqur o’rganiladi.	1.Yashil iqtisodiyotga o’tish bo’yicha aholining munosabati o’rganiladi. 2. Yashil mehnat sharoitlarining jozibadorligi tahlil qilinadi.
Kamchiliklari	1. Faqat raqamli ma’lumotlarga asoslanadi, bandlikning sifatini hisobga olmaydi.	1.Kichik korxonalar va norasmiy bandlik hisobga olinmasligi mumkin.	1.Subyektiv yondashuv natijalari turlicha bo’lishi mumkin.

Manba: Muallif ishlanmasi, ILO (2019) va OECD (2021) asosida

- Psixologik va falsafiy omillar: Yashil iqtisodiyotga o'tish aholining ekologik ongini rivojlantirishni talab qiladi. Rockström et al. (2017) tadqiqotlarida ekologik barqaror rivojlanish inson hayot tarzi va iste'mol odatlariga bog'liq ekani ta'kidlangan.

Yashil iqtisodiyot va mehnat bozori transformatsiyasini ilmiy asosda tahlil qilish uchun mehnat bozori va yashil bandlikni o'lchashning turli yondashuvlari mavjud (2-jadval).

Muayyan mamlakatlarda yashil iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'siri.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tish global mehnat bozorida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. Turli mamlakatlarda bu jarayon turlicha kechmoqda:

Germaniya – “Energiewende” (Energetik burilish) siyosati doirasida qayta tiklanuvchi energiya sohasida 340 mingdan ortiq ish o'rni yaratildi (Federal Employment Agency, 2021).

Xitoy – Xitoy hukumati yashil energiya tarmoqlariga katta sarmoya kiritib, 5 milliondan ortiq yangi ish o'rni yaratdi (IEA, 2022).

AQSh – “Inflation Reduction Act” doirasida 2023-yilgacha 1 million yangi yashil ish o'rni yaratish rejalashtirilgan (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2022).

Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi global mehnat bozorida sezilarli o'zgarishlarga olib kelmoqda. ILO (2019) ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga o'tish natijasida kamida 24 million yangi ish o'rni yaratilishi kutilmoqda, biroq ba'zi an'anaviy tarmoqlarda ish o'rinlarining qisqarishi ham kuzatilishi mumkin. Bu jarayonni boshqarish uchun davlat siyosati, texnologik innovatsiyalar va malaka oshirish dasturlari muhim rol o'ynaydi.

Mehnat bozori va yashil iqtisodiyot integratsiyasi natijasida yangi kasblar shakllanmoqda. World Economic Forum (WEF, 2020) hisobotida ta'kidlanganidek, yashil texnologiyalar talab qiladigan kasblar qatoriga quyidagilar kiradi:

- Qayta tiklanuvchi energiya bo'yicha muhandislar va texnik mutaxassislar
- Barqaror infratuzilma loyihalarini boshqaruvchilar
- Atrof-muhit mutaxassislari va ekologlar
- Karbon izini monitoring qilish bo'yicha mutaxassislar
- Qayta ishlash va chiqindilarni boshqarish sohasida ishlovchilar

Biroq, yashil iqtisodiyotning rivojlanishi faqat yangi kasblar yaratish bilangina cheklanmaydi. ILO (2021) ma'lumotlariga ko'ra, mavjud kasblarning aksariyati yashil texnologiyalar va ekologik standartlarga moslashishni talab qiladi. Masalan, qurilish, transport, qishloq xo'jaligi va ishlab chiqarish sohalarida ishlovchilar energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va uglerod izini pasaytirish bo'yicha qo'shimcha ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak.

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotning mehnat bozoriga taʼsirini baholash uchun asosiy mezonlar quyidagilardir:

Ish oʻrinlarining umumiy oʻsish dinamikasi – yangi yashil ish oʻrinlarining soni va ularning anʼanaviy tarmoqlardagi ish oʻrinlariga nisbati.

Mehnat unumdorligi va malaka darajasi – yashil texnologiyalarning ishlab chiqarish samaradorligiga taʼsiri va ishchilarning qayta malaka oshirish ehtiyojlari.

Mintaqaviy taqsimot – yashil iqtisodiyotning rivojlanishi qaysi hududlarda bandlikni oshirayotganini aniqlash.

Ekologik mehnat sharoitlari – yashil ish oʻrinlarining xavfsizlik darajasi va ishchilarning ekologik muhitga moslashishi.

Davlat investitsiyalari va ragʻbatlantirish dasturlari – yashil iqtisodiyotni qoʻllab-quvvatlash uchun ajratilayotgan mablagʻlarning natijadorligi.

Oʻzbekistonda 2023-yilda qabul qilingan “Yashil iqtisodiyotga oʻtish strategiyasi” doirasida yangi ish oʻrni yaratish rejalashtirilgan (Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi, 2023). Ushbu strategiya doirasida:

Qayta tiklanuvchi energiya sektorida bandlikni oshirish

Ekologik standartlarga javob beruvchi ishlab chiqarish tarmoqlarini kengaytirish

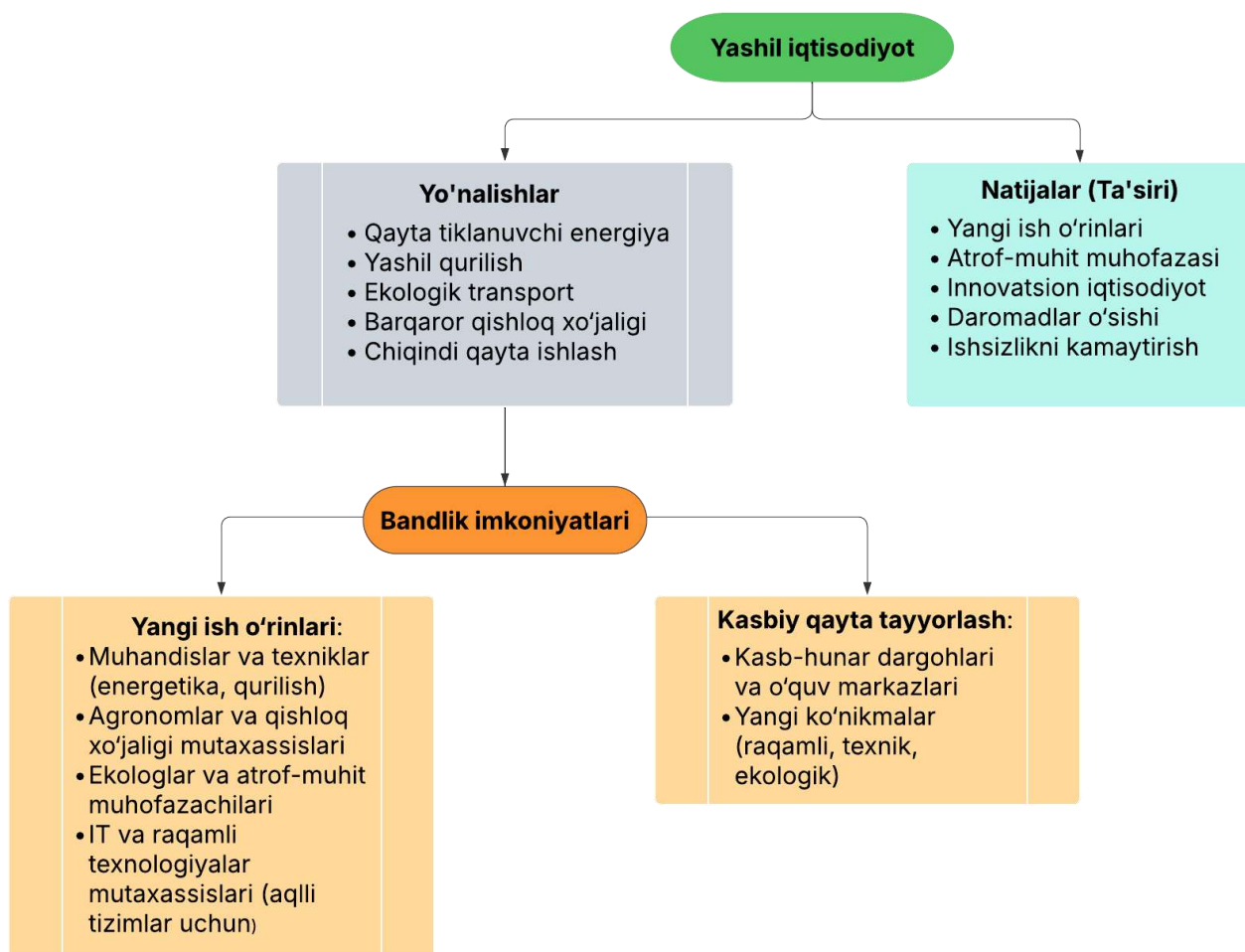
Mehnat bozori ishtirokchilarini qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish

Atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bogʻliq kasblarga boʻlgan talabni oshirish

Bu jarayonda, albatta, mehnat bozoridagi mavjud noaniqliklarni ham hisobga olish lozim. ILO (2022) maʼlumotlariga koʻra, yashil iqtisodiyotga moslashish jarayoni notoʻgʻri boshqarilsa, qisqa muddatli bandlik muammolari yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli, davlat siyosati yangi tarmoqlarni qoʻllab-quvvatlash bilan birga, anʼanaviy sanoat tarmoqlarida band boʻlgan ishchilarning qayta malaka oshirishini ham taʼminlashi lozim.

Natijalar shuni koʻrsatadiki, yashil iqtisodiyot bandlikka ijobiy taʼsir koʻrsatib, uzoq muddatda barqaror iqtisodiy rivojlanishga xizmat qiladi. Shu sababli, Oʻzbekiston mehnat bozorini yashil iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish boʻyicha strategik reja ishlab chiqishi zarur. Davlatning ushbu yoʻnalishdagi siyosati nafaqat ekologik barqarorlikni oshirish, balki yangi ish oʻrinlarini yaratish orqali iqtisodiy rivojlanishni ragʻbatlantirishga xizmat qiladi.

Ushbu model yashil iqtisodiyot va mehnat bozori oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni tasvirlab, ishchilar, bandlik turlari, malaka talablari kabi asosiy omillarni oʻz ichiga oladi (1-rasm).

1-rasm. Yashil iqtisodiyot va bandlik imkoniyatlari konseptual modeli

Manba: Muallif ishlanmasi

Yashil iqtisodiyot turli sohalarni qamrab oladi, jumladan, qayta tiklanuvchi energiya, barqaror qishloq xo'jaligi, ekologik toza ishlab chiqarish, chiqindilarni boshqarish va yashil transport. Ushbu sektorlar bandlik imkoniyatlarini oshirib, an'anaviy sanoat tarmoqlarida ish o'rinlarining qisqarishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Bandlik holati turli yo'nalishlarga bo'linadi. Yashil sektorda band bo'lganlar qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni boshqarish yoki ekologik qurilish sohasida ishlaydigan ishchilardir. Yashil ish joylariga o'tish jarayonida bo'lganlar esa an'anaviy sanoatdan ekologik sohaga moslashayotgan ishchilardir. Ishsizlar esa yashil iqtisodiyot rivojlanishi natijasida yangi bandlik imkoniyatlarini qidirayotgan shaxslardir.

Ta'lim va malaka darajasi yashil iqtisodiyotda ishlash uchun muhim hisoblanadi. STEM diplomi (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) qayta tiklanuvchi energiya va ekologik innovatsiyalar uchun zarur. Kasb-hunar o'qishlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, texnik mutaxassislarni tayyorlashda

qo'llaniladi. Ish joyida o'qish esa ishchilarni yangi texnologiyalarga moslashishga yordam beradi. OECD (2021) ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tish uchun kasbiy malaka oshirish tizimi zarur.

Daromad darajalari yashil iqtisodiyotda ishlayotgan ishchilarning tajriba va malakasiga bog'liq. Past daromad egalari oddiy ishchilar yoki texnik mutaxassislardir. O'rta daromad darajasiga ega ishchilar qurilish, chiqindilarni boshqarish va ekologik transport sohaslarida faoliyat yuritadi. Yuqori daromad egalari muhandislar, ekologik siyosatchilar va loyiha menejerlari kiradi.

Ish barqarorligi bo'yicha ish joylari uzoq va qisqa muddatli bandlik shakllariga ajratiladi. Uzoq muddatli ishlar energiya muhandisligi va ekologik loyihalar kabi sohalarga to'g'ri keladi. Qisqa muddatli shartnomalar esa mavsumiy ekologik loyihalar yoki vaqtinchalik ishlar uchun ishlatiladi. Mustaqil ishchilar (freelancerlar) esa konsalting, ekologik dizayn yoki loyiha menejmenti kabi xizmatlarni ko'rsatadi.

Mintaqaviy taqsimot yashil iqtisodiyotning geografik jihatdan qanday taqsimlanishini ko'rsatadi. Shahar hududlarida ekologik bizneslar, energiya startaplari va yashil qurilish loyihalari rivojlanmoqda. Qishloq hududlarida qayta tiklanuvchi energiya manbalari va barqaror qishloq xo'jaligi sohalari kengaymoqda. Sanoat hududlarida esa ekologik ishlab chiqarish va chiqindilarni qayta ishlash tarmoqlari o'sib bormoqda.

Ushbu model yashil iqtisodiyot va bandlik o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirishga yordam beradi. Yangi bandlik imkoniyatlari yaratilar ekan, davlatlar va ish beruvchilar yangi kasblarni shakllantirish, ishchi kuchini qayta o'qitish va yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish orqali ushbu o'zgarishlarga moslashishi lozim.

Mamlakatda ijtimoiy himoya va bandlikni qo'llab-quvvatlash borasidagi tajribaga asoslangan holda, yashil iqtisodiyot mehnat bozori ishtirokchilarining iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish uchun manzilli yondashuvni talab qiladi. Masalan, 2021-yil 28-apreldagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 250-sonli qarorida “temir daftar” tizimi orqali ijtimoiy ahvoli og'ir oilalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmi joriy etilgan. Xuddi shu kabi, yashil iqtisodiyotga moslashish jarayonida ham yangi bandlik tizimlarini shakllantirish va ekologik ish o'rinlarini yaratish uchun tizimli chora-tadbirlar ishlab chiqish zarur.

Bu maqsadda yashil iqtisodiyotda band bo'lgan yoki moslashayotgan ishchilarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat dasturlari va rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish muhim. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, Germaniya, AQSh, Xitoy kabi mamlakatlar yashil texnologiyalarga o'tish jarayonida maxsus malaka oshirish dasturlarini joriy etgan va soliqlarni kamaytirish orqali yashil bizneslarni qo'llab-quvvatlagan.

O‘zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyot transformatsiyasini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

"Yashil Bandlik Daftari"ni joriy etish – yashil ish o‘rinlariga mos ishchilarni qayd etish va ularga malaka oshirish dasturlarini taklif qilish.

Kasb-hunar ta‘limi tizimini modernizatsiya qilish – texnik mutaxassislar va ekologik soha bo‘yicha malakali ishchilarni tayyorlash.

Davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish – yashil bizneslar uchun soliq imtiyozlari, subsidiya va grant dasturlarini rivojlantirish.

Mehnat bozorida yashil transformatsiyani tezlashtirish – qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik infratuzilma tarmoqlarida ish o‘rinlarini kengaytirish.

Bunday chora-tadbirlar nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki mehnat bozorining barqaror rivojlanishini ta‘minlash va aholining yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashishiga yordam berishi mumkin. Shu sababli, O‘zbekiston hukumati yashil iqtisodiyotga mos bandlik tizimini yaratish bo‘yicha aniq strategiyalar ishlab chiqishi va ularni amalga oshirishni jadallashtirishi zarur.

Xulosa va takliflar

Amalga oshirilgan nazariy va metodologik tahlillarga asosan, yashil iqtisodiyot va bandlik tizimini rivojlantirish O‘zbekistonda tizimli yondashuvni talab qilishi ma‘lum bo‘ldi. Bugungi kunga kelib, ish bilan band, ammo daromadi yetarli bo‘lmagan fuqarolar uchun maqsadli dasturlar ishlab chiqish o‘ta dolzarb masalaga aylangan. Yashil iqtisodiyot transformatsiyasi global mehnat bozorida katta o‘zgarishlar keltirib chiqarayotgan bo‘lsa-da, ishchi kuchining yangi talablar va texnologiyalarga moslashishi muhim omil bo‘lib qolmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida asosiy e‘tibor inson kapitalini oshirish, sifatli ish o‘rinlari yaratish va mehnat unumdorligini oshirishga qaratilishi kerak. Ayniqsa, malakasiz ishchilarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish pandemiya davridan keyin yanada dolzarb bo‘ldi, chunki yangi iqtisodiy sharoitlar ko‘proq ekologik innovatsiyalarga asoslangan bandlikni talab qilmoqda. Shu sababli, O‘zbekiston mehnat bozorining yashil iqtisodiyot sharoitlariga moslashishiga yo‘naltirilgan quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Yashil iqtisodiyotda bandlikni rivojlantirish va malaka oshirish tizimini kengaytirish

ILO va OECD tavsiyalariga asoslanib, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni boshqarish, ekologik qurilish va yashil transport sohalarida kasbiy malaka oshirish dasturlarini yaratish.

Yashil iqtisodiyot sohasida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish, ayniqsa, uzoq masofadan ishlash imkoniyatlarini kengaytirish.

Korxonalar doirasida yashil iqtisodiyot tarmoqlarida ishlovchilar va ish beruvchilar o'rtasida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini kuchaytirish.

Xalqaro mehnat standartlari asosida yashil ish o'rinlarida mehnat sharoitlarini yaxshilash va ijtimoiy himoya tizimlarini joriy etish.

Davlat tomonidan yashil iqtisodiyotga mos bandlik dasturlarini ishlab chiqish

"Yashil Bandlik Daftari"ni joriy etish – yashil iqtisodiyotda ishlash istagida bo'lgan fuqarolar uchun maxsus bandlik tizimi yaratish.

Kam ta'minlangan va past daromadga ega ishchilarga mos soliq va rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish, shu jumladan ekologik tadbirkorlikni rivojlantirish uchun subsidiya va imtiyozli kreditlarni kengaytirish.

Yuqori texnologik yashil ish o'rinlarini yaratish orqali mehnat unumdorligini oshirish.

Energiya samaradorligi, atrof-muhit muhofazasi va qayta tiklanuvchi resurslardan foydalanish sohalarida yuqori texnologik ish o'rinlarini shakllantirish.

Yashil bizneslar uchun davlat investitsiyalarini kengaytirish va davlat-xususiy hamkorlik dasturlarini ishlab chiqish.

Shunday qilib, yashil iqtisodiyot transformatsiyasini mehnat bozoriga moslashtirish strategik muhim masala bo'lib, asosiy e'tibor inson kapitalini rivojlantirish, kasbiy tayyorgarlikni oshirish va ekologik innovatsiyalar orqali yangi ish o'rinlarini yaratishga qaratilishi lozim. Bu chora-tadbirlar nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki aholi daromadlarini oshirish va O'zbekiston mehnat bozorining xalqaro talablarga moslashishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Adam Smith (1776) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.
2. Ricardo, D. (1817) *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murray.
3. Keynes, J.M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Palgrave Macmillan.
4. Schumpeter, J.A. (1942) *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
5. Stern, N. (2006) *Stern Review: The Economics of Climate Change*. London: HM Treasury.
6. Krugman, P. (2008) *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. New York: W.W. Norton & Company.
7. Sachs, J. (2020) *The Ages of Globalization: Geography, Technology, and Institutions*. New York: Columbia University Press.

8. International Labour Organization (ILO) (2018) *World Employment and Social Outlook 2018: Greening with Jobs*. Geneva: ILO.
9. International Labour Organization (ILO) (2019) *Working towards a Green Economy: The Employment and Labour Market Implications of Climate Change*. Geneva: ILO.
10. International Labour Organization (ILO) (2021) *World Employment and Social Outlook 2021: The Role of Digitalization and Sustainability in Labor Markets*. Geneva: ILO.
11. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2021) *OECD Green Growth Strategy: Employment and Skills in a Low-Carbon Economy*. Paris: OECD.
12. United Nations Environment Programme (UNEP) (2011) *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*. Nairobi: UNEP.
13. World Economic Forum (WEF) (2020) *The Future of Jobs Report 2020: Green Economy and Digitalization*. Geneva: WEF.
14. International Renewable Energy Agency (IRENA) (Various years) *Renewable Energy and Jobs – Annual Review*. Abu Dhabi: IRENA.
15. International Energy Agency (IEA) (2022) *China’s Green Jobs Boom: Transitioning to Renewable Energy Employment*. Paris: IEA.
16. Federal Employment Agency (2021) *Energiewende and Labor Market Effects*. Berlin: German Federal Employment Agency.
17. U.S. Bureau of Labor Statistics (BLS) (2022) *Employment in the Renewable Energy Sector: Trends and Forecasts*. Washington, D.C.: BLS.
18. European Commission (2020) *The European Green Deal and Its Impact on Employment*. Brussels: European Commission.
19. Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. et al., 2017. *Planetary Boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet*. *Science*, 347(6223), pp.1259855.
20. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti (2022) *PQ-436-son qarori: 2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida*, 2-dekabr. Toshkent.
21. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi (2023) *Yashil O‘sish Strategiyasi: O‘zbekistonda ekologik va iqtisodiy rivojlanish*. Toshkent.
22. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2021) *250-sonli qaror: Moddiy yordam va ko‘makka muhtoj oilalarni, xotin-qizlar va yoshlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida*. Toshkent.
23. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2022) *312-sonli qaror: Yoshlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida*. Toshkent.

24. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2022) *145-sonli qaror: Xotin-qizlar muammolarini o‘rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida*. Toshkent.

25. World Bank (2022) *The Changing Nature of Work: Green Jobs and Labor Market Policies*. Washington, D.C.: World Bank.

26. International Labour Organization (ILO) and United Nations Environment Programme (UNEP) (2022) *Green Jobs Assessment in Developing Economies: Key Challenges and Opportunities*. Geneva: ILO.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz